

AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASININ SON 5 YILI

THE LAST 5 YEARS OF TURKISH FOREIGN POLICY WITHIN THE
CONTEXT OF RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION

Dr. Araş. Gör. E. Alper YILMAZ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Kamu Yönetimi
Bölümü, alpery@adu.edu.tr

Aydın / TÜRKİYE

ORCID NO: 0000-0002-5137-4948

ÖZET

1963 yılında Ankara Antlaşması ile başlayan Türkiye'nin Avrupa Birliği serüveni, son yıllarda bir hayli düşük bir ivme ile devam etmektedir. "Arap Baharı" ile yaşanan süreçte Türkiye ile bazı Avrupa ülkelerinin olaylara yaklaşımlarının farklılaşması ve siyasi görüş ayrılıklarının ön plana çıkması, taraflar arasında inişli çıkışlı bir ilişki sarmalına yol açmıştır. 2015'ten sonra ise yine Arap Baharı'nın bir yansıması olan "Suriye iç savaşı" ve "mülteci sorunu" konusunda başlayan anlaşmazlıklar, Türkiye'nin "terörle mücadele kanunu", sınır ötesi operasyonlar" ve Doğu Akdeniz krizi" gibi hususlardaki tutumu sebebiyle daha gerilimli bir boyuta ulaşmıştır. Tarafların uluslararası arenada birbirine karşı verdiği demeçlerin zaman zaman tehdit boyutuna varması, sorunları daha içinden çıkılmaz bir hale sokmakta, "güvenlik" gerekçeleri öne sürülerek taviz verilmeyen tartışılmalı alanlar açmaktadır. Bu çalışmada, Türk dış politikasının son 5 yılda AB ile ilişkilerinin iskeletini oluşturan ihtilafli alanlar analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Mülteci Sorunu, Doğu Akdeniz Krizi, Güvenlik.

ABSTRACT

Starting in 1963 with the Treaty of Ankara, Turkey's the European Union adventure has been going on with a very low momentum in recent years. In "the Arab Spring" process, due to differentiation of approach to the cases between Turkey and some European countries as well as the prominence of disagreements in political views have led to a bumpy relationship spiral. After 2015, conflicts beginning with "the Syrian civil war" and "refugee problem" that were the reflections of the Arab Spring have raised the tension between parts in addition to the attitudes of Turkey in issues such as "anti-terrorism law", "cross-border operations" and "the Eastern Mediterranean crisis". Due to the fact that the statements made by the parties against each other in the international arena become threatening from time to time, problems become more complicated and both parts open up uncompromising and disputed areas showing "security" reasons. In this study, these disputed areas, which constitute the framework of the relations of Turkish foreign policy with the EU in the last 5 years, will be analyzed. **Key Words:** Turkey, the European Union, Refugee Problem, the Eastern Mediterranean Crisis, Security.

1.GİRİŞ

Türkiye'nin son 5 yıl içinde Avrupa Birliği ile arasındaki ikili ilişkileri değerlendirecek olursak, gerek uluslararası sistemin yapısından, gerekse Türkiye'nin iç güvenlik meselelerinden kaynaklı olan durumlar, AB ve Türkiye arasında tansiyonu bir hayli yükseltmiştir. Arap Baharı sonrası ortaya çıkan mülteci krizinden Türkiye iç politikasının bir dinamiği olan terörle mücadele yasasına, vize serbestisi diyalogundan AB'ye üyelik sürecine kadar birçok konuda taraflar arasında ihtilaflı görüşlerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

AB Genel Konseyi'nin Türkiye aleyhinde aldığı kararlara göre, ülkenin her açıdan Birlik'ten giderek uzaklaştığı, katılım müzakerelerinin fiilen durduğu, taraflar arasında yeni fasılların açılmayacağı, ayrıca Gümrük Birliği'nin modernizasyonu adına olumlu bir ilerlemenin öngörülmediği ifade edilmiştir (Directorate for EU Affairs, 2019). Kararlarda Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsünün altının çizilmesine rağmen, son birkaç yıl içinde AB ile üyelik müzakereleri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Her fırsatta insan hakları, demokrasi ve bölgesel gelişmeler karşısındaki tutumu açısından Türkiye'nin AB karar vericileri tarafından eleştirilmesi, Türk dış politikasının yönünü Batı'dan ters tarafa çevirdiği izlenimi oluşturmaktadır.

2015 yılında Avrupa'ya doğru akın eden mülteciler, taraflar arasında ciddi bir çatışma başlatmış, akabinde 2016 FETÖ darbe girişimi ile düzenlenen iç güvenlik yasaları, Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak adına yürütmüş olduğu sınır ötesi operasyonlar ve son olarak Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinden pay alma çabası, Türkiye-Avrupa ilişkilerinin son yıllarda ne kadar içinden çıkılmaz bir hal aldığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada, Türkiye ve AB arasında yaşanan bu ihtilaflı sürecin son 5 yıl içindeki genel değerlendirmesi yapılacak olup, ikili ilişkilerin siyasi, askeri ve ekonomik boyutları analiz edilecektir.

2.TÜRKİYE VE AB ARASINDAKİ SORUNLAR

2015 yılından günümüze kadar Suriye iç savaşına bağlı olarak yaşanan “mülteci krizi” başta olmak üzere, Türkiye'nin iç güvenliğini koruma amaçlı oluşturduğu “terörle mücadele yasası” ve Suriye'nin kuzeyinde başlattığı askeri operasyonların yanı sıra, Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji savaşları, taraflar arasında sorunlar yumağını oluşturan başlıca meselelerdir.

2.1.Mülteci Krizi

Türkiye ile AB arasındaki en ciddi sorunlardan birisi, Arap Baharı'nın başlangıcından bu yana süregelen “mülteci krizidir”. Avrupa'ya geçmeye çalışan mültecilerin önemli bir kısmı Türkiye üzerinden Yunanistan'a, oradan da Batı Avrupa ülkelerine doğru bir güzergâh izlemektedirler. Kimi göçmenler daha yüksek standartlarda yaşamak, kimisi ise yeni istihdam alanları bulabilmek için Suriye iç savaşından kaçarak önce Türkiye'ye ulaşmakta, buradan da deniz yoluyla Avrupa'ya göç etmektedirler.

Ağustos 2015'te AB üye ülkelerini, sığınmacıların AB'ye ilk ayak bastıkları ülke olmaları durumunda sığınma başvurularını incelemek ile yükümlü kılan Dublin Sözleşmesi'ni Almanya'nın tek taraflı ve geçici olarak kaldırması, özellikle 2015 senesinin ikinci yarısından itibaren AB'nin son derece yoğun bir mülteci akını ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Avrupa Birliği'nin sınırlarını korumakla görevli kuruluş Frontex'in verdiği rakamlara göre, 2014 yılının sonunda Türkiye-Yunanistan rotasını yalnızca 45.400 mülteci kullanmışken, 2015 yılının aynı senesinde 246.000 civarında mülteci aynı rotayı kullanarak Avrupa'ya göç etmiştir (ESI, 2015: 9). Bu yığılma karşısında daha önceleri “Ortadoğu sorunsalı” olarak görülen bu durum, ibre Avrupa topraklarına doğru çevrilince yeni bir boyut kazanarak “AB'nin sınır sorunu” haline gelmiş, dolayısıyla AB-Türkiye ilişkilerinde kartlar yeniden dağıtılmıştır (Turhan, 2017: 648).

Artan mülteci akınına tepki olarak AB, Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya yönlendirilmesinden Türkiye'nin sorumlu olduğunu, bu nedenle yasadışı göçmen hareketlerini önlemek için Türkiye'nin kendi sınırlarının kontrolünü sağlaması gerektiğini vurgulamıştır. Dünyanın en saygın siyasi

kurumlarından birisi olan AB, mültecilerin kitlesel olarak Avrupa'ya giriş yapmasına engel olmak istemiş, Türkiye'den bu süreçte AB'ye yardımcı olmasını beklemiştir. Buna doğrultuda başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın önceliği, daha fazla mülteci kabul etmek değil, aksine daha güçlü sınır kontrolleriyle göçmenleri güvenli üçüncü ülkelerde tutabilmektir. Bu politikayı destekleyecek biçimde Almanya başbakanı Angela Merkel, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande ile birlikte Avrupa Parlamentosu'nun, Strasbourg'da düzenlenen genel kurulunda "Türkiye, sığınmacı krizinin çözümünde kilit bir ülkedir" açıklamasında bulunarak, mülteci krizi konusunda Türkiye ile işbirliği yapılmasının önemini vurgulamıştır (Karakas, 2016: 3).

Öte yandan Türkiye, mültecilerin tüm sorumluluğunu tek başına üstlenmek istememekte, AB ile bu yükün ortak olarak paylaşılmasını istemektedir. Bu sebeple Ankara, AB ile anlaşma yoluna gitmeyi hedeflemiş, mültecilerin yasadışı geçişlerinin önlenmesi karşılığında AB'den ekonomik destek talebinde bulunmuştur. Türkiye bu politikasına istinaden, Ekim 2015'te AB ile Türkiye üzerinden AB sınırlarına akın eden düzensiz göçü önlemeyi amaçlayan bir "Ortak Eylem Planı" imzalamıştır. Bu plan çerçevesinde Türkiye, kendi toprakları üzerinden Avrupa'ya yönelik düzensiz göç hareketlerini önleme çabalarını güçlendirmeyi ve AB'nin uluslararası korumaya ihtiyaç duymayan düzensiz Suriyeli göçmenleri Türkiye'ye geri göndermesine izin vermeyi kabul etmiştir (Amnesty International Turkey, 2016: 10).

18 Mart 2016'da, Türkiye-AB zirvesi sonrası taraflar arasında imzalanan "göçmen anlaşması" yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile AB, Mart 2016'dan sonra Yunanistan'dan Türkiye'ye gönderilen her bir düzensiz göçmen karşılığında Türkiye'de yaşayan bir Suriyeli göçmeni "1-1'e formülü" kapsamında almaya başlayacaktı. Ayrıca AB, mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye'ye 6 milyar euro tahsis etmeyi, Haziran 2016 itibarıyla Türk vatandaşlarına vize serbestisinin tanınmasını ve Türkiye'nin AB üyeliği için müzakere sürecinin yeniden canlandırılmasını taahhüt etmiştir. Bu çerçevede;

- 20 Mart 2016 itibarıyla Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iadesi yapılacaktır. Düzenli göçmenler ise, usulüne uygun olarak kayıt altına alınacak ve sığınma başvuruları UNHCR (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği) ile yapılan işbirliği sonunda bireysel bazda işleme konulacaktır.
- Türkiye, AB'ye karadan ve denizden yönelen düzensiz göç güzergâhlarını engelleyecek ve göç akını yaşanmaması için tedbirler alacak, bu doğrultuda AB'nin yanı sıra komşu devletlerle de işbirliği yapacaktır.
- AB, Türkiye'deki sığınmacılar için başlangıç olarak tahsis edilen 3 milyar euronun ödenmesini hızlandıracak ve 2016 Mart ayı sonundan önce geçici koruma statüsündekilere yönelik projelerin finansmanı sağlayacaktır.
- 2016 Haziran ayının sonuna kadar talep edilen tüm kriterlerin karşılanması şartıyla Türkiye lehine vize kolaylığı ve vize muafiyeti konularına hız verilecektir (BBC, 2020).

2016'da AB'nin Suriyeli mültecilere ve Türkiye'deki ev sahibi topluluklara hibe etmeyi taahhüt ettiği 6 milyar euroluk yardım paketi çerçevesinde, 2,7 milyar euroluk transferin 2019'un sonunda tamamlanacağını, 4 milyar euroluk kısmın da 2020 sonunda verileceği açıklanmıştır. Tüm fonların en geç 2025 yılına kadar Türkiye'ye aktarılacağı belirtilmiştir (Euronews, 2019). AB Komisyonun Bütçeden Sorumlu Üyesi Günter Oettinger, Brüksel'de yaptığı açıklamada 2018 ve 2019 senesi içinde AB'nin Türkiye'ye mülteciler için "2 milyar euroya" kadar ödeme yapacağını, 1 milyar euroluk bölümün ise üye ülkelerin kendi bütçelerinden karşılanacağını ifade etmiştir (DW, 2018).

Ancak Türkiye, AB'nin sözünü tutmadığını ve Suriyeli mültecilerin parasını zamanında ödemediğini iddia etmiş, bu fon iki taraf için büyük bir sorun haline gelmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan, "AB'nin 3+3 milyar euro daha destek vereceğini, ancak 2019 yılına kadar sadece 850 milyon euro ödediğini" açıklamıştır. Erdoğan sözlerine "AB sözünde durmalı, Türk

milleti gururludur ve hiçbir gücün Türk milletinin gururu ile oynamaya hakkı yoktur” (Özkanca, 2019: 90) şeklinde devam etmiştir. Erdoğan’a göre AB, fon ödemelerini kasıtlı olarak geciktirmiş, mültecilerin desteklenmesi konusunda Türkiye’ye karşı dürüst davranmamıştır AB’nin fonlar konusundaki bu güvenilmez tavrına istinaden Erdoğan, AB’yi sınırlarını Avrupa’ya geçmek isteyen mültecilere açmakla tehdit etmiştir (European Parliament, 2020: 2). Erdoğan’ın AB’ye bu şekilde gözdağı vermesi, Türkiye’nin AB’den bütçe konusunda beklediği desteği görememesi hasebiyle, ekonomik olarak bu yükü artık tek başına omuzlamak istememesi şeklinde de yorumlanabilir. 2020’de ise Türkiye-AB ilişkileri karşılıklı tehdit boyuna gelmiş, Türkiye’nin sınırları açarak topraklarında barındırdığı Suriyelileri AB’ye doğru yollayacağını sinyalleri Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından zaman zaman verilmiştir. Şubat 2020’de İdlib’de 33 Türk askerinin şehit olması üzerine, Türkiye’nin sınır ötesi operasyonlara eleştiri getiren AB’ye karşı Türkiye, aldığı flaş bir kararlar Avrupa’ya sınır kapılarını açtığını duyurmuştur. Karar sonrası birçok mülteci, Bulgaristan ve Yunanistan’a geçmek üzere Edirne Kapıkule sınır kapısına doğru yola çıkmıştır. Yunan polislerinin sınıra akın eden göçmenlere yapmış olduğu sert müdahaleler, Türk kamuoyunda büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Bu durum, AB-Türkiye ilişkilerinde siyasi tansiyonun yükselmesine sebep olmuş, Türkiye kendisini “insan hakları” konusunda eleştiren AB’yi kendi silahıyla vurmaya çalışmış, mültecilere saldıran ve onlara sınırlarını kapatan Yunanistan başta olmak üzere bu duruma sessiz kalan Birlik üyelerinin asıl insan hakları ihlallerini yaptığını gündeme taşımıştır.

2.2. Terörle Mücadele Yasası

Vize serbestisi diyaloguna uygun olarak yerine getirilmesi gereken kriterlerden biri olan “terörle mücadele kriterleri” de, 2016 FETÖ darbe girişiminin ardından sıkılaştırılmıştır. Bu kriterler gereği meslekten ihraç, tutukluluk süresi, polis-yargı işbirliği gibi konulara atıf yapılmış, bu gibi konularda devletin kati suretle taviz verilmeyeceği vurgulanmıştır. Bu kriterlerin ortaya konulmasının üzerine AB, Türkiye’den terörle mücadele ile ilgili mevzuat ve uygulamaları esnetmesini, özellikle terörizmin tanımının kapsamını daraltmasını ve bu kanunları Avrupa standartlarına uyarlamasını istemiştir. AB’nin güvenlik konusundaki uyarılarına karşılık Türkiye de, bu değişikliklerin tek başına AB’nin sorumluluğunda olmadığını, daha çok Türkiye’nin milli menfaatlerini ilgilendiren bir ulusal güvenlik sorunu olduğunun altını çizmiş, AB’nin bu talepleri dile getirerek dolaylı olarak teröre destek verdiğini iddia etmiştir.

2018 yılında Bulgaristan’ın başkenti Sofya’da düzenlenen AB Gayri resmi Dışişleri Bakanları toplantısında, Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanması, Türkiye tarafından terörle mücadele yasasının yumuşatılması şartına bağlanmıştır. Belçika Dışişleri Bakanı Didier Reynder yaptığı açıklamada, “Türkiye terörle mücadele yasasını AB değerleriyle uyumlu hale getirirse, vize kolaylığı konusunda ilerleme sağlayabiliriz” ifadesini kullanmış (T24, 2018), yasanın insan hakları ve demokrasi kriterleri ile uyumlulaştırılmasını talep etmiştir. Özellikle terörün tanımının değiştirilmesi için baskı yapan AB, hükümetin işleyişini engellemeye yönelik işlenen suçların terör suçu olmaktan çıkarılmasını, terör tanımının 13 Haziran 2002 tarihli ve 2002/475/JHA numaralı Avrupa Konseyi Çerçeve Kararı’yla uyumlu hale getirilmesini istemiştir. Bu talebe karşı Adalet Bakanlığı, AB ülkelerindeki “terör”, “terörist” ve “terör suçuna” ilişkin düzenleme ve cezalara yönelik ortak bir tanım bulunmadığı, dolayısıyla bu tür kavramların ülkelerin kendi ihtiyaçlarına göre şekillendiği ifade ederek, terör tanımının hukuki bir değişiklik ile daraltılması talebini kabul etmemiştir (Özbay, 2017: 124).

Avrupa Konseyi Çerçeve Kararı’na göre insan haklarına vurgu yapılmakta, bu karardaki hiçbir unsurun, bireylerin sendika kurma hakkı, grev hakkı, toplanma özgürlüğü, örgütlenme ve ifade özgürlüğü gibi temel haklarını veya özgürlükleri kısıtlama amacı taşımaması gerektiğinin altını çizmektedir (Council Framework Decision, 2002). Bu çerçevede 2016 sonrası FETÖ ile bağlantılı olduğu iddia edildiği için tutuklanan gazeteciler, yazarlar, siyasiler ve akademisyenlerin gözaltına

alınması, uzun tutukluluk süreleri vs konular AB tarafından eleştirilmiş, Türkiye Devleti'nin "bireylerin ifade özgürlüğüne ket vurduğu" iddia edilmiştir.

Türk tarafının tezlerine göre ise "Terörle Mücadele Kanunu", Türkiye'nin güvenliğini korumayı amaçlamaktadır. Türk Dışişleri, Türkiye'nin teröre karşı verdiği bu mücadelenin, ülkenin iç güvenlik meselesi olduğu kadar, hem coğrafi hem siyasi olarak düşünüldüğünde Avrupa demokrasilerinin ve AB'nin de güvenliğini sağlamaya yönelik olduğunu, yani bu ikisi arasında organik bir bağ olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin isteği, terörle mücadele politikasında AB'nin desteğini daha çok almaktır. Bu doğrultuda Ankara, terörle bu kadar yoğun şekilde mücadele ettiği bir dönemde terörle mücadele kapasitesini sınırlayacak bir yasal düzenleme içine girmek istemediğini vurgulamıştır (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 38).

Türkiye 2019 yılına kadar, AB'nin vize serbestisi için şart koştuğu 72 kriterden 66'sını yerine getirmiştir. Kalan 6 kriter ise 'Kişisel verilerin korunması, terörle mücadele kanununda değişiklik, biyometrik pasaport, siyasi etik yasası, Europol ile anlaşma, geri kabul anlaşması' başlıklarında sıralanmıştır (BİK, 2019). Bu kriterlerden iki tarafın da taviz vermediği en elzem konunun "terörle mücadele yasasının yumuşatılması" olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Avrupa Birliği (AB) Komisyonu'nun 2020 Genişleme Paketi çerçevesinde Türkiye'ye özgü ilerleme raporları yayınlanmış, Türkiye'nin her ne kadar terörle mücadele konusunda meşru bir hakka sahip olduğu vurgulansa da, öte yandan bu mücadelesini hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı duyulması bağlamında yerine getirmediği ve orantısız bir terörle mücadele politikası uyguladığı belirtilmiştir. Bu uygulamalarla Ankara'nın, Avrupa Birliği'nden uzaklaşmaya devam ettiğine dikkat çekilmiştir (Bianet, 2020).

2.3. Sınır Ötesi Operasyonlar

AB'nin Türkiye'yi eleştirdiği konulardan bir diğeri ise Suriye'nin kuzeyine yönelik düzenlenen sınır ötesi harekâtlarla ilgilidir. Türkiye, 2019 yılında Ankara tarafından terörist olarak kabul edilen ve Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt Devleti kurmak ile itham edilen Halk Koruma Birlikleri (YPG) güçlerini sınır bölgesinden çıkarmayı ve ülkedeki bazı Suriyelileri yerleştirmek amacıyla sınır dışında "güvenli bölge" oluşturmayı hedeflemiştir. Ankara operasyondan aylar önce ortak olarak kontrol edilen bir güvenli bölge oluşturmak istemiş ve bu bölgenin Türkiye'nin güvenliği için gerekli olduğunu duyurmuştur. Operasyon başladığında, batı nezdinde YPG'nin, Irak ve Suriye İslam Devleti (İŞİD) ile mücadelede kilit rol oynaması hasebiyle Türkiye'nin bu müdahalesi, NATO müttefikleri tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır.

AB de, Türkiye'nin sınır dışına yapmış olduğu askeri müdahalesini eleştiren uluslararası aktörlerden birisi olmuştur. Avrupa Komisyonu Başkanı Juncker, askeri harekâtın yoğunlaşması durumunda bunun "iyi bir sonuçla" sonuçlanmayacağı konusunda Türkiye'ye uyarı vermiş ve Suriye'deki çatışmayı sona erdirmenin tek yolunun siyasi bir çözümden geçtiğinin altını çizmiştir. Bu çözüm önerisine ek olarak, sözde güvenli bölgenin oluşturulması durumunda, Türkiye'den Avrupa Birliği'nin daha önceden taahhüt ettiği fonları ödemesini beklememesi gerektiğini vurgulamıştır (Euractiv, 2019).

Sınır ötesi operasyonların en şiddetli muhaliflerinden Fransa hükümeti, François Hollande döneminde Demokratik Birlik Partisi'ni (PYD) İŞİD'e karşı bölgede mücadele eden etkili bir güç olarak görmüş, 2015'te PYD'nin elebaşlarını Elysee Sarayı'nda askeri uniformalar içerisinde ağırlamıştır (SETA Analiz, 2020: 18). PKK'nın uzun yıllardan beri Fransa'da kazanmış olduğu askeri ve siyasi ağırlığın yanı sıra bu örgütün İŞİD'e karşı dengeleyici bir unsur olarak görülmesi, Fransa'nın Türkiye'ye karşı aldığı sert tavrın sebeplerinden sayılabilir.

2019 yılında ise Macron, Türkiye'nin Suriye'nin sınır ötesi operasyonlarını dikkate alarak NATO özelinde Türkiye'yi eleştirmiş, "Türkiye hem Suriye'de oldubittiyle operasyon düzenleyip hem de NATO müttefikleriyle dayanışma beklememelidir" demiştir. Macron'un bu saldırgan tavrına karşı

Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Macron'un bu ifadelerle terör örgütlerine destek verdiğini belirterek eleştiride bulunmuştur (SETA Analiz, 2020: 19).

2019 yılında yapılan AB Zirvesi'nde Avrupa Birliği üyeleri, Türkiye'yi Suriye'deki Kürt bölgesinden askerini çekmeye davet etmiştir. 28 AB lideri yaptığı ortak açıklamada, sınır ötesi askeri operasyonun "kabul edilemez insani acılara yol açtığını, IŞİD ile mücadeleyi baltaladığını ve Avrupa'nın güvenliğini ağır biçimde tehdit ettiğini" ifade etmişlerdir (DW, 2019). Bu açıklama da görüldüğü üzere PYD, AB için bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışan ve IŞİD'e karşı denge unsuru olarak görülen bir örgüttür. Bu durumu daha da ileri götüren bazı Avrupa Parlamentosu milletvekilleri, sınır ötesi operasyonların devam etmesi ve Türkiye'nin bölgeden çekilmemesi durumunda Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulanmasını tavsiye etmiştir. Barış Pınarı Harekati'nin sürdüğü günlerde Almanya'nın mevcut şartlar altında Türkiye'ye silah satışı yapmayacağını altını çizen (NTV, 2019) Almanya Başbakanı Merkel ise, harekâtın insani ve jeopolitik etkilerinin büyük olacağından yola çıkarak Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına destek vermediğini açıkça göstermiştir.

Türkiye, AB tarafından maruz kaldığı tepkiler karşısında sınır ötesi operasyonlarını meşru müdafaa hakkını tanıyan BM Şartı'nın 51. Maddesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin terörle mücadele ile ilgili çok sayıdaki kararlarına dayandırmış, sınır bölgesinde güvenliği sağlamak adına sert gücün kullanılmasının bir gereklilik olduğunu ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne zarar verilmeyeceğini AB üyelerine uluslararası arenada anlatmaya çalışmıştır. Fakat bu çabalar AB nezdinde çok yeterli görülmemiş, Türkiye'nin militarist kuvvet kullanımı her fırsatta kınanmış ve yaptırımlar gündeme getirilmiştir.

2.4. Doğu Akdeniz Meselesi

Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasında önemli bir rol oynayan hidrokarbon kaynakları da Türkiye ile AB arasında krize yol açan başka bir unsurdur. Bu bölgedeki enerji kaynaklarının, Doğu Akdeniz'den uluslararası pazara aktarılması Türkiye için büyük bir ehemmiyet teşkil etmektedir. Bu nedenle Türkiye, bölgedeki bu enerji kaynaklarından pay almak ve bu kaynakları Avrupa pazarına aktarmak istemektedir. Böylelikle Türkiye'nin bölgede yapacağı sondaj çalışmaları sonucunda elde edeceği yüksek orandaki hidrokarbon rezervleri, ülkenin bölgesel güç olma yolunda ilerlemesi için fırsat sağlamaktadır.

Türkiye, jeo-politik konumu itibarıyla Rusya ve Orta Asya ülkelerinden Avrupa'ya doğru yapılan petrol ve doğalgaz ihracatı için önemli bir transit noktası oluşturmaktadır, fakat kendi öz hidrokarbon rezervlerine sahip değildir. Bu sebeple Türkiye, enerji ihtiyacının yaklaşık % 75'ini başta Rusya, Irak, İran ve Orta Asya'dan ithal etmek zorundadır. Bu dışa bağımlılıktan kurtulabilmek adına Doğu Akdeniz'deki zengin enerji kaynaklarına olan ihtiyaç bir hayli fazladır. Bu bağlamda Türkiye, enerji konusunda kendi kendine yetebilen ve dışa bağımlılığı kıran bir ülke pozisyonuna gelmeyi hedeflemekte, böylece Doğu Akdeniz gazının çıkarılmasını ve işletilmesini öncelik haline getirmektedir (21.yy Türkiye Enstitüsü, 2020).

Doğu Akdeniz Türkiye için başka hususlar açısından da önemlidir. Bu hususlar; Kuzey Kıbrıs'ın egemenlik hakları, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı meselesidir. Örneğin, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin tutumu analiz edilecek olursa, Türkiye 1959 yılında Londra ve Zürih Anlaşmalarıyla belirlenen garantörlük haklarına dayalı olarak uluslararası arenada Kuzey Kıbrıs'ın egemenlik haklarını korumayı hedeflemektedir. Bu egemenlik hakları bağlamında Ankara, hidrokarbon rezervlerinin kullanımı konusunda AB ülkeleri ile siyasi ittifaklar kuran Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY), bölgedeki çıkarları için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) dışlayan kararlarına itiraz etmektedir. Bununla birlikte, GKRY'nin bazı ülkelerle yapmış olduğu "deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmaları", hidrokarbon ihaleleri ve hidrokarbon kaynaklarının pazarlanmasına yönelik yürüttüğü projeler AB tarafından desteklenmektedir.

2019 yılında Lüksemburg’da AB bakanları arasında yürütülen müzakereler sırasında Türkiye’nin “Kıbrıs ekonomik bölgesi” çevresinde hidrokarbon rezervleri için sondaj operasyonlarına ilişkin endişeler dile getirilmiş ve Türkiye’den uluslararası hukuka aykırılığı hasebiyle bir an önce sondaj faaliyetlerinden vazgeçmesi talep edilmiştir. Aynı yıl AB Dışişleri bakanları, Türkiye’nin Kıbrıs çevresindeki sondaj operasyonlarına ilişkin olarak, hidrokarbon arayan kişilerin mallarının dondurulması ve seyahat yasakları getirilmesi gibi yaptırımları içeren bir yasal çerçeve üzerinde anlaşma sağlamışlardır.

Özellikle Fransa Cumhurbaşkanı Macron’un, Doğu Akdeniz’de Fransa’nın da enerji rezervlerinden pay alma çabasına istinaden Türkiye’ye karşı olan tavrı giderek sertleşmiştir. Türkiye’nin bölgedeki stratejik çıkarlarını ilgilendiren her teze karşılık Fransa zıt bir argüman geliştirerek Türkiye’yi uluslararası arenada yalnız bırakmaya çalışmıştır. 14 Haziran 2019’da Malta’da düzenlenen Güney Kıbrıs ile Avrupa Birliği üyesi 7 Akdeniz ülkesinin oluşturduğu “MED-7” Zirvesi’nde kabul edilen ortak bildiriye Türkiye’nin KKTC ile yaptığı MEB anlaşması uyarınca karasularında yürüttüğü arama ve sondaj faaliyetleri “yasa dışı” nitelendirilmiş ve AB’nin buna karşılık eyleme geçeceği kararlaştırılmıştır (SETA Analiz, Ağustos 2020: 10). Bu durum, KKTC’nin egemenlik haklarının AB tarafından tanınmadığının da açık bir göstergesidir.

Bir sene sonra Eylül 2020’de Korsika’da düzenlenen MED-7 liderlerinin toplantısında söz alan Macron, AB ülkelerine seslenerek “Türkiye’nin provokasyonlarına karşı kırmızı çizgi oluşturmaları” çağrısında bulunmuş ve Erdoğan Hükümeti’ne karşı sert davranılması gerektiğini vurgulamıştır (Independent Türkçe, 2020). Macron’un Türkiye’ye karşı bu söylemleri ve AB’yi arkasına almak istemesinin ardında, Fransa’nın Doğu Akdeniz’de Yunanistan ve GKRY’ne destek vererek bölgedeki enerji kaynaklarından faydalanmak, Akdeniz’deki güç dengelerini kendi lehine çevirebilmek ve Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmak gibi amaçlarının yattığını tahmin etmek yanlış olmayacaktır.

2020 yılında Avrupa Birliği Dışişleri bakanları tarafından yapılan ortak açıklama ise, Türkiye’ye karşı bir baskı politikası yürütüleceğini göstermiştir. Açıklamada AB, Türkiye’nin bölgedeki sondaj hareketlerine tepki göstermiş ve Ankara’yı taraflar arasındaki tansiyonu artırmakla suçlamıştır. AB, Türkiye’nin bölgeye yönelik adımlarının AB üyesi olarak Kıbrıs Rum yönetiminin egemenlik haklarını ihlal ettiği yönünde iddialar ortaya sürmüştür. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez ise buna cevap olarak, Akdeniz’de sondaj sürecinin çoktan başladığını ve Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi’nin Doğu Akdeniz’de sondaj izni için Trablus merkezli “Ulusal Mutabakat” Hükümeti’ne başvuruda bulunduğunu belirterek, Libya ile muhtıra imzalandığını açıklamıştır (The Libyan Address, 2020). Bu durum Doğu Akdeniz’de daha geniş bir jeopolitik rekabet yaratmış, kutuplaşmalar ortaya çıkarmıştır. Bu tabloda AB; Mısır, GKRY ve Yunanistan’ın politikalarını desteklerken; Türkiye ve Libya ise aynı tarafta yer almıştır.

3.SONUÇ

Son yıllarda Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler bir hayli ihtilaflı bir zemin üzerine oturmuştur. AB’ye girmek için AB tarafından şart koşulan kriterlerin yerine getirilmesi konusunda 2015 yılından itibaren yeterli adımları atmayan Türkiye, gerek bölgesel arenada meydana gelen gelişmeler, gerekse iç politikada öngörülemeyen durumlar ve bu durumları bastırmak adına aldığı radikal kararlar hasebiyle AB ile ilişkilerini neredeyse durma noktasına getirmiştir. Her kriz üzerine yeni bir krizin daha eklenmesiyle birlikte, ilişkilerin yumuşama dönemine girmesi zor bir hale gelmiştir.

Türkiye’deki iç siyaset uygulamalarından etkilenen aktörler arasındaki ilişkilerin yanı sıra, Türkiye sınırlarındaki güvenlik odaklı askeri operasyonlar ve bölgesel düzlemde Türkiye’yi direkt olarak etkileyen göç meselesi Türkiye’yi neo-realist politikalara doğru teşvik etmiştir. Özellikle 3,5 milyondan fazla Suriyelinin (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020) Türkiye içinde ekonomik, güvenlik ve sosyal açılardan yol açtığı kaos karşısında AB’den beklediği maddi desteği alamayan

Türkiye'nin AB'ye tepki vererek sınır kapılarını açması, Türkiye-AB arasındaki kırılma noktasıdır. Bu çerçevede daha önceleri "Kale Avrupa'sı" adıyla inşa ettiği izolasyon politikası çerçevesinde dış sınırlarını göç ve mülteci dalgasına karşı korumak için tel örgüler çeken, sınır bölgelerindeki koruma gücü sayısını arttıran, mültecileri dışarıda tutmak için komşu ülkelerle ikili anlaşmalar imzalayan AB, Türkiye'ye sert tepki göstermiştir.

Akabinde 2016 yılındaki darbe girişiminin Türkiye'yi kendi iç hukukunda rijit yasal düzenlemelere götürmesi, bu düzenlemeler çerçevesinde özellikle "terörün tanımı ve kapsamının yumuşatılması" konusunda AB'nin Türkiye'ye verdiği nota, fakat Türkiye'nin "iç güvenlik meselesi" gerekçesini öne sürerek geri adım atmak istememesi, taraflar arasındaki çatışma ortamını biraz daha alevlendirmiştir. Bu noktada AB ile Türkiye'nin güvenlik odaklı yasalarının birbirine paralel olmadığını, keskin farklılıklar olduğunu ifade etmek doğru olacaktır.

Türk tarafının; YPG/PYD güçleri tarafından Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulmak istendiğini, sınırda terör faaliyetlerinin hız kazandığını ve daha fazla Suriyeliyi yerleştirmek için "güvenli bölge" kurulması gerektiğini vurgulaması üzerine, Suriye'nin kuzeyine başlatılan sınır ötesi operasyonlar da Türkiye'yi sert güç (hard power) eksenli bir dış politika anlayışına itmiş, bu da taraflar arasında karşılıklı sert diyaloglara sebep olmuştur. Son zamanlarda ise Doğu Akdeniz'de yaşanan enerji ve egemenlik odaklı rekabet durumu, ekonomik çıkar sağlayabilmek ve KKTC'nin egemenlik haklarını korumak açısından Türkiye'yi militarist eksenli stratejilere yöneltmiştir. Libya'ya eğitim amaçlı gönderilen Türk askeri ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzalanan "deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması", Türkiye'nin bölgesel çıkarlarını ön planda tutarak atmış olduğu askeri ve neo-realist adımlara örnek verilebilir.

Sonuç olarak Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin son 5 yılı sağlıklı bir zeminde ilerlemese de, AB açısından Türkiye halen önemli bir aday ülke statüsündedir. Ankara Antlaşması'ndan beri süregelen, Gümrük Birliği Antlaşması ve Helsinki Antlaşması ile pekişen ilişkileri bir çırpıda bozmak, kanımca ne AB'nin ne de Türkiye'nin lehine bir durum olacaktır. İlerleyen süreçte tarafların orta yolu bulup aralarındaki sorunları çözerek tekrardan müzakere sürecine başlaması, ekonomik, siyasal, toplumsal vs açılardan iki taraf için de daha rasyonel olacaktır.

KAYNAKÇA

Amnesty International Turkey (2016). "Güvenli Olmayan Sığınak Report", İstanbul.

BBC (2020). Mülteci krizi: Türkiye ile AB arasındaki 'göçmen anlaşması' neleri kapsıyordu?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, Erişim Tarihi: 15.10.2020.

Bianet English (2020). European Commission: There is serious backsliding of rights and freedoms in Turkey, <https://bianet.org/english/world/232241-european-commission-there-is-serious-backsliding-of-rights-and-freedoms-in-turkey>, Erişim Tarihi: 17.11.2020.

BİK (2019). Terörle mücadele kanununda değişiklik gündemde, <https://www.bik.gov.tr/terorle-mucadele-kanununda-degisiklik-gundemde/>, Erişim Tarihi: 16.11.2020.

Bodur, M.Z. (2020). "Küçük Satranç Tahtası: Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?", 21.yy Enstitüsü.

Directorate for EU Affairs, (2019). Turkey-European Union Relations, https://www.ab.gov.tr/turkey-eu-relations_4_en.html, Erişim Tarihi: 12.10.2020

DW (2018). Türkiye'ye AB bütçesinden 2 milyar euro, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeye-ab-b%C3%BCt%C3%A7esinden-2-milyar-euro/a-43903014>, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

DW (2019). EU urges Turkey to end Syria military operation after cease-fire announcement, <https://www.dw.com/en/eu-urges-turkey-to-end-syria-military-operation-after-cess-fire-announcement/a-50881115>, Erişim Tarihi: 13.10.2020.

ESI (2015). “The 2015 Refuge Crisis Through Statistics Report”, Berlin.

Euractiv (2019). EU urges Turkey to halt Syria invasion, will not pay for safe zone, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-urges-turkey-to-halt-syria-invasion-will-not-pay-for-safe-zone/>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

EUR-LEX (2018). Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism.

Euronews (2019). AB: Türkiye’deki Mülteciler İçin 6 Milyon Euro’nun Tamamı Tahsis Edildi, <https://tr.euronews.com/2019/12/10/ab-turkiye-deki-multeciler-icin-6-milyar-euronun-tamam-tahsis-edildi>, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

European Parliament (2020). “EU-Turkey relations in light of the Syrian conflict and refugee crisis”, European Parliamentary Research Service, Brussels.

Independent Türkçe (2020). Fransa Cumhurbaşkanı Macron: Türkiye ile iyi niyetli bir diyalogu yeniden başlatmak istiyoruz, <https://www.indytrk.com/node/241781/d%C3%BCnya/fransa-cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1-macron-t%C3%BCrkiye-ile-iyi-niyetli-bir-diyalo%C4%9Fuyeniden-ba%C5%9Flatmak>, Erişim Tarihi: 16.11.2020.

NTV (2019). Merkel'den Türkiye'ye Barış Pınarı Harekatı'nı sona erdirmeye çağrısı, https://www.ntv.com.tr/dunya/br-merkeldenden-turkiyeye-baris-pinari-harekatini-sona-erdirmeye-cagrisi,Zh9Ek-C5dkOUWECfYC_7Cw, Erişim Tarihi: 09.10.2020.

ORMER (2016). “Mülteci Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği- Türkiye İlişkileri Raporu”, No.16, Sakarya.

Özbay, F. (2017). “Terörle Mücadelede Devletin Gözetlemesi Karşısında Bireyin Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması Hakkının Karşılaştırılmalı Bir Değerlendirmesi (Birleşik Krallık ve Türkiye)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 75 (1): 115-158

Özkanca, D. (2019) “The EU–Turkey Deal on Refugees”. (Ed. Dursun Özkanca), Turkey–West Relations: The Politics of Intra-Alliance Opposition, p.90, Cambridge University Press: Cambridge.

SETA Analiz (Ağustos 2020). “Fransa’nın Doğu Akdeniz’deki Tehlikeli Oyunu Raporu”, No. 330, Ankara.

SETA Analiz (Şubat 2020). “Fransa’nın Suriye Stratejisi”, No.307, Ankara.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “ AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik’e Sıkça Sorulan Sorular ve Cevapları”, Ankara.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 18.11.2020.

T24 (2018). AB'den Türkiye 'vize serbestisi' şartı: 'Terörle mücadele yasası' yumuşasın, <https://t24.com.tr/haber/abden-turkiye-vize-serbestisi-sarti-terorle-mucadele-yasasi-yumusasin,561865>, Erişim Tarihi: 22.10.2020.

The Libyan Address (2020). Turkish Petroleum Corporation requests permission to explore in Libya, <https://www.addresslibya.co/en/archives/56435>, Erişim Tarihi: 13.11.2020.

Turhan, E. (2017). “Mülteci Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkileri: AB’ye Üyelik Sürecinden Bir Stratejik Ortaklığa Doğru mu?”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(31): 647-663.